

ISSN: 2147-8465

e-ISSN: 2791-9773

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAREFAD

Türkiye’de Akran Zorbalığı Konusunda Yapılan Çalışmaların Sistematik Analizi (2010-2020)

Sadık Kılıç ¹
Millî Eğitim Bakanlığı

Öz

Akran zorbalığı gün geçtikçe yaygınlaşan ve okullardaki disiplin problemlerinin en başında yer alan büyük bir sorundur. Bu araştırma akran zorbalığı üzerine yapılan çalışmaların amaçlarına, yıllara, yöntemlerine, çalışma gruplarına, çalışılan illere, veri analiz yöntemi/tekniklerine ve araştırma bulgularına göre dağılımlarının genel bir incelemesini yapmak amacıyla hazırlanan nitel bir çalışmadır. Bu çalışma ile alanda yazılan makalelerin özellikleri belirlenmiştir. Doküman incelemesi yöntemiyle de makalelerin ortak yönlerini tespit edilmeye çalışılmıştır. DergiPark aracılığı ile alanda 20 makale kaleme alınmış, betimsel analiz yöntemi ile analiz edilerek akran zorbalığı sorununun tüm kademelerde yer aldığı ve buna yönelik yapılan çözüm çalışmalarının yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında bu konuda alanda yapılan çalışmaların yetersiz olduğu ve bu çalışmanın da alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, öğrenciler, zorbalık yapanlar, zorbalık kurbanları

¹Sorumlu Yazar: Öğretmen, Ankara/Türkiye, E-posta: sades33194@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8521-3317>

MAKALE TÜRÜ
Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi
04.04.2023

Kabul Tarihi
27.04.2023

doi:10.57115/karefad.1276921

Atıf: Kılıç, S. (2023). Türkiye’de akran zorbalığı konusunda yapılan çalışmaların sistematik analizi (2010-2020). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 97-115. <https://doi.org/10.57115/karefad.1276921>

ISSN: 2147-8465

e-ISSN: 2791-0773

ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF LETTERS
KAREFAD

Systematic Analysis of Studies on Peer Bullying in Turkey (2010-2020)

Sadık Kılınç ¹

Ministry of National Education

Abstract

Peer bullying is a major problem that is becoming more common day by day and is at the top of the disciplinary problems in schools. This research is a qualitative study prepared to make a general review of the studies on peer bullying based on the purpose, distribution by years, distribution according to methods, distribution according to study groups, distribution according to provinces, distribution according to data analysis management/techniques and research findings. With this study, it has been tried to determine the features of the articles written in the field and to determine the common aspects of the articles with a document review method. Through the journal park, 20 articles that have been studied in the field have been examined and analyzed with the descriptive analysis method, and it has been found that the problem of peer bullying takes place at all levels and the solution studies for it are in sufficient. In addition, it is thought that the studies on this subject are insufficient and this study will contribute to the field.

Keywords: Peer bullying, students, bullies, victims of bullying

¹Corresponding Author: Teacher, Ankara/Turkey, E-mail: sades33194@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8521-3317>

ARTICLE TYPE	Received Date	Accepted Date
Research Article	04.04.2023	04.27.2023

Akran zorbalığı öğrencilerin birbirlerine uyguladıkları mütemadiyen devam eden şiddetle ya da yine sıklıkla devam edebilen olumsuz davranışlarla kendini göstermektedir. Çocuklar arasında yaşanan bu şiddet eylemlerini ilk kez Olweus (2004) *akran zorbalığı* olarak tanımlamıştır. Olweus bu durumda güç yönünden eşit olunmaması, kasıtlılık arz etmesi ve sürekli olması şeklinde bahseder. Yapılan araştırmalar zorbalığa maruz kalan çocukların genellikle kaygı, endişe, yalnızlık, değersizlik gibi olumsuz duyguları oldukça yoğun yaşadıkları öz saygılarının düşük olduğu ve depresyona meyilli olduklarını ortaya koymaktadır. Buna karşın zorbalık davranışı gösteren çocukların ileriki yıllarında madde kullanımına ve suç işlemeye yatkınlık gösterdikleri belirtilmiştir (Gökkaya & Sütçü, 2020). Bununla birlikte yine alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde zorbalık davranışı gösteren öğrencinin bu davranışı yalnız yapmadığını ve bazı öğrencilerin zorbalığı destekleyici, zorbayı cesaretlendirici, zorbalık davranışına maruz kalan öğrenci için de yanında müdahale etmeyen seyirci durumunda pek çok öğrencinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Akran zorbalığı davranışı pek çok yolla kendini gösterebilmektedir. Sadece şiddetle sınırlı kalmamakla birlikte oyun dışına itilme, selam vermeme gibi psikolojik anlamda şiddet yaşanabildiği gibi günümüz dünyasında artan internet kullanımı ile birlikte sanal zorbalığın da önemli ölçüde arttığı yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur (Gökkaya & Sütçü, 2020).

Alan yazın incelendiğinde küresel çapta bir sorun olarak değerlendirilen akran zorbalığı konusunda çok yönlü çalışmalar yapılmış ve sosyal açıdan yetersiz çocukların birer zorba adayı olduğu vurgulanmıştır (Boulton & Smith, 1994). Aynı çalışmada özgüveni yüksek ve davranışsal yönden başarılı olan çocuklar ise genellikle mağdur olarak nitelendirilmiş ve akran zorbalığına maruz kalma nedenleri olarak kendilerini ifade edememeleri bir neden olarak ileri sürülmüştür. Bununla birlikte zorbalık davranışının aslında bir mobbing olduğu ve bireye yönelik yapılan bir şiddet dizisi olduğu başka bir araştırma tarafından ortaya konmaktadır. Bununla birlikte okullarda akran mağduriyeti yaşayan çocuklarda ciddi klinik durumlar yaşandığı yapılan çalışmalarla ortaya konmuş ve akran zorbalığı konusunun önemi vurgulanmıştır (Cole vd., 2016).

Akran zorbalığı davranışı okullarda yaygın bir sorun teşkil etmekle birlikte farklı türler halinde incelendiğinde farkında olunmayan pek çok zorbalık türünün olduğu görülmektedir (Sipahi, 2019). Akran zorbalığı yalnızca fiziksel değil sözel, siber ve sosyal zorbalık şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Okullardaki akademik başarıyı ve olumlu okul iklimini etkileyen akran zorbalığı disiplin sorunlarına da neden olmaktadır. Zorbalık davranışı yaygın bir davranış kalıbı olmakla birlikte kurbanın zarar gördüğü, haksız yere fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldığı bir davranış durumudur (Şahin vd., 2009). Bununla birlikte okullarda akran mağduriyeti yaşayan çocuklarda ciddi klinik durumlar yaşandığı yapılan çalışmalarla ortaya konmuş ve akran

zorbalığı konusunun önemi vurgulanmıştır (Cole vd., 2016). Akran zorbalığı davranışı çocukların zihinlerinde okula karşı farklı şemalar oluşturmakta ve kurban rolündeki çocuklarda okula karşı ön yargı oluşturarak kaygılanmalarına neden olmaktadır (Olweus, 2005). Yapılan araştırmalar zorbalık davranışı ile tanışan çocukların düşük benlik saygısı ile birlikte toplumsal yaşama uyum sağlamakta zorlandıklarını ve çocukluk döneminde yaşanan bu tip olayların ileriki yaşamlarında da sorunlar yaratabileceğini ortaya koymaktadır (Şahin vd., 2009). Depresyon belirtileri taşıyan bireylerin büyük çoğunluğunun çocukluk dönemlerinde mobbing olarak adlandırılan zorbalık davranışında kurban rolünde oldukları ya da izleyici rolde kalarak tepkisiz bir şekilde durumu gözlemledikleri yapılan araştırmalarla ortaya konmaktadır (Hesapçioğlu vd., 2018). Çocukluk yıllarında zorbalık davranışına ve şiddete uğrayan bireylerin kural tanımazlık, öfke kontrolü yapamama, eylemlere katılma, karşıt olma gibi eğilimler gösterdikleri toplumsal uyum sağlamada sorun yaşadıkları gözlemlenmektedir (Menesini vd., 2003). Zorbalık davranışının azaltılmasını ve önlenmesini sağlayan çözüm önerileri sunulsa da uygulamada yetersiz kalındığı görülmektedir. Okullarda yaşanan akran zorbalığının önüne geçilememesi oldukça önemli bir problem haline gelmektedir (Sipahi, 2019). Alan yazın incelendiğinde akran zorbalığı etkileyen faktörler konusu üzerine yazılmış çalışmalar bulunmaktadır (Sezen & Murat, 2018). Çalışmalarda akran zorbalığı farklı paradigmler üzerinden incelenerek soruna çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Tüm bu veriler ışığında bu araştırma akran zorbalığı üzerine yapılan çalışmalarını tüm yönleri ile inceleyen ve çözüm önerilerini içeren bir çalışmadır. Bu çalışma ile literatürdeki akran zorbalığı konusunda yapılan çalışmaların derlemesi hedeflenmiş ve alandaki derleme çalışmalarındaki eksikliği gidermesi, akran zorbalığının okullardaki durumunun çözümü için yol gösterici nitelikte bir çalışma olması beklenmektedir. Bu noktadan hareketle bu çalışma ile akran zorbalığı konusunun okullardaki durumunun genel perspektifle değerlendirilmesinin ve çözüme yönelik alan yazına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, akran zorbalığı üzerine yapılan araştırmaların nitel olarak incelemesini yaparak durum çalışması olarak analiz etmek ve elde edilen bulgular doğrultusunda sürece yönelik çözüm önerileri geliştirmektir. Okullarda yer alan disiplin problemlerinin başında gelen akran zorbalığı geçmişten günümüze devam etmekte, kısa süreli çözümlerle müdahale edilse de ortadan kaldırılamamaktadır. Zorbalık davranışının günümüz koşullarında yalnızca okullarla sınırlı kalmadığı farklı çeşitlerle günlük hayatta da devam ettiği söylenebilir. Yaygın olarak kullanılan internetle birlikte siber zorbalık türünün gelmesi bu davranışın tamamen ortadan kaldırılmasını zorlaştırdığını söylemek mümkündür. Yapılan araştırmalara göre çocuklar arasında akran zorbalığı davranışının çözümüne yönelik pek çok inceleme yapıldığı fakat

kesin bir sonuç alınmadığı vurgulanmaktadır. Buna yönelik olarak araştırmalarda elde edilen bulgulardan biri akran zorbalığı davranışının küreselleşmenin etkisiyle birlikte artan internet kullanımı ve dijital etkenler olduğu yönündedir (Sezen & Murat, 2018). Çocuklar üzerinde sosyal medya, internet oyunları gibi pek çok etkenin akran zorbalığı üzerinde teşvik edici olduğunu ortaya koymaktadır. Sezen ve Murat'a (2018) göre yaşamın her alanına konfor amaçlı giren internet birçok alanda kolaylık sağlasa da yanlış kullanımı sonucu ergenler üzerinde farklı etkiler ortaya koymaktadır. Bu bağlamda alan yazın incelendiğinde bu alanda yapılan çalışmaların farklı kriterler açısından konuyu ele aldığı görülmekte ve akran zorbalığına yönelik çalışmaların genel bir başlık altında değerlendirmeye yönelik yapılan bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma Problemi

Erişime açık olan hakemli dergilerde akran zorbalığına yönelik yapılan çalışmaların mevcut durumları nasıldır?

Alt Problemler

2010-2020 yılları arasında erişime açık olan hakemli dergilerde akran zorbalığına yönelik yapılan çalışmalar; a) amaçlara, b) yıllara, c) yöntemlerine, d) çalışma gruplarına, e) çalışılan illere, f) veri analiz yöntem/tekniklerine ve g) araştırma bulgularına göre nasıldır?

Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırma kapsamında akran zorbalığı konusu üzerine yapılan araştırmaların bir başlık altında çok yönlü olarak değerlendirmesi ile önemli bulgulara ulaşılabileceği varsayılmaktadır. Ayrıca akran zorbalığı sorununun çözümüne yönelik bulgulara ulaşılabileceği varsayılmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada akran zorbalığı konusu üzerine Türkiye'de 2010-2020 yılları arası yapılan erişime açık DergiPark'tan elde edilen 20 araştırma incelenmiş ve analiz edilmiştir. Bu bağlamda yurt dışı kaynaklı yapılan çalışmaların bu çalışma kapsamı dışında bırakılması, bu çalışmanın sınırlılıklarındandır.

Yöntem

Bu bölümde araştırma deseni, veri toplama yöntemleri, verilerin toplanması ve analizi bulunmaktadır.

Araştırma Modeli

Akran zorbalığının durumunun genel hatları ile değerlendirilmesinin ve sorunun çözümüne yönelik önerilerde bulunulmasının amaçlandığı bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırma olayın nitel yöntemler kullanılarak ele alınması ile daha realist ve genel anlayışla

değerlendirilerek sonuca ulaşılması sürecini içeren bir yaklaşımdır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu çalışmada akran zorbalığı kavramı üzerine yapılan araştırmaların analizini içeren nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Doküman incelemesi yöntemi çalışma zamanı açısından yeterli zaman olmadığı durumlarda zamandan tasarruf etmek için kullanılmakta ve dokümanlara ulaşma, orijinalliğini sorgulama, bulunan verileri inceleme ve anlama, analiz etme gibi aşamalar barındırmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 94.)

Araştırma Grubu

Araştırma grubunu DergiPark'ta erişime açık olan hakemli dergilerde akran zorbalığı üzerine 2010-2020 yılları arasında yayınlanmış 20 makale oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler doküman analizi yöntemi ile toplanmıştır. Doküman analizi, basılı ve elektronik (bilgisayar tabanlı ve internet erişimli) materyallerin incelenmesi ve değerlendirilmesi sürecinde gerçekleşen bir dizi işlemdir (Bowen, 2009).

Doküman

Araştırmacı tarafından Türkiye'de "akran zorbalığı" anahtar sözcükleri ile taramalar yapılmıştır. Taramalar sonucunda 2010-2020 yılları arasında 1007 adet makale tespit edilmiştir. Bu makalelerin arasından seçilen 20 akademik çalışma Ankara, Kahramanmaraş, Gaziantep, İstanbul, Bursa ve Elazığ'da yapılmış olup anasınıfı, ilkokul, ortaokul, lise ve lisansüstü eğitim kurumlarında yapılmış olması sebebiyle tespit edilmiştir. Elde edilen çalışmaların özgünlüğünün kontrol edilmesi önemli görülmekte, çalışmanın geçerliliğinin ve güvenilirliğinin sağlanması açısından gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda ulaşılan çalışmaların tamamına erişim sağlanarak pdf olarak kaydedilmiş ve kontrol edilmiştir. Tamamına erişim sağlanamayan çalışmalar araştırmaya dâhil edilememiştir. Alan yazın taraması yapılırken "akran zorbalığı, akran zorbalığı türleri, akran zorbalığının etkileri, akran zorbalığının sonuçları" anahtar sözcükleri belirlenmiştir. Yapılan literatür taramasında 20 Türkçe, 5 yabancı çalışmaya ulaşılmış ve yabancı dildeki araştırmalar çalışmaya dahil edilmeyerek araştırma hazırlanmıştır. Çalışmaların isimleri Tablo 1'de sıralanmıştır:

Tablo 1**Çalışmalara İlişkin Bilgiler**

Yazar Adı	Konu Başlığı
Ayas, T., & Pişkin, M. (2011).	"Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi."
Aypay, A., Durmuş, E., & Aybek, E. C. (2016).	"Aran zorbalığı, okul tükenmişliği ve ebeveyn izlemesi arasındaki ilişki."
Çelenk, T. E. A., & Yıldızlar, O. (2019).	"Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve mağduriyetinin incelenmesi."
Çankaya, İ. (2011).	"İlköğretimde akran zorbalığı."
Çarkıt, E., & Bacanlı, F. (2020).	"Okullarda akran zorbalığı: Öğretmen görüşlerine göre nitel bir çalışma."
Erkin, M., Korkmaz, T., & Atbaşı, Z. (2021).	"Akran zorbalığı kavramının lisansüstü tezlerde incelenmesi."
Gökkaya, F., & Sütcü, S. T. (2020).	"Akran zorbalığının ortaokul öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi."
Gürhan, N. (2017).	"Her yönü ile akran zorbalığı."
Gürsoy, E. C. (2010).	"Ergenlerde sosyodemografik özelliklere ve algılanan sosyal destek ile akran zorbalığına maruz kalmanın incelenmesi."
Tanas Telci, H. (2019).	"Liselerde akran zorbalığının yaygınlığı ve mağdurların sosyal kaygı düzeylerinin incelenmesi."
Topçu, A. E. (2018).	"Okullarda akran zorbalığının yaygınlığı ve doğası üzerine bir derleme."
Tural Hesapcioglu, S., Yesilova Meraler, & H., Ercan, F. (2018).	"Okullardaki akran zorbalığının ergenlerde depresif belirtiler, benlik saygısı ve özkıyım düşüncesi ile ilişkisi."
Turan, S. G. (2013).	"Siber akran zorbalığı üzerine bir araştırma: İstanbul örneklemi."
Öztuna, A. (2018).	"Dokuzuncu ve onuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı göstermenin ve akran zorbalığına maruz kalmanın psikolojik belirtilerle ilişkisi."
Öztürk Çopur, E., (2019).	"Çözüm Odaklı Kısa Süreli Yaklaşımın Akran Zorbalığı ile Baş Etme Becerileri Üzerine Etkisinin Belirlenmesi."
Polat, F., & Sohbet, R. (2020).	"Ortaöğretim öğrencilerinde akran zorbalığı."
Sezen, M. F., & Murat, M. (2018).	"Ergenlerde akran zorbalığı, internet bağımlılığı ve duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi."
Sipahi, E. (2019).	"Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık ve akran zorbalığı eğilimlerinin örgütsel yabancılaşma ve örgütsel güven algılarına etkilerinin incelenmesi: Ankara ili örneği."
Siyez, D. M., & Kaya, A. (2011).	"Akran zorbalığı gruplarında empatik eğilim."
Yelboğa, N., & Koçak, O. (2019).	"Ergenlerde Akran Zorbalığını Yordayan Bazı Faktörlerin Zorba ve Mağdur Bireyler Açısından Değerlendirilmesi."

Verilerin Toplanması ve Araştırmaya Dahil Edilmesi

Çalışma verisini oluşturan makale ve tezler excel dosyasında sınıflandırılarak açıklamalar yapılmış, çalışmanın adı, konusu, yazarı, yayın yılı, çalışmanın konusu ve örnekleme yazılmıştır. Bu yöntemle 20 çalışma okunarak kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada elde edilen verilerin incelenmesinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yöntemi ile elde edilen veriler temalandırılarak yorumlanır, elde edilen veriler yorumlanarak okuyucuya sunulur. Veriler sistematik bir şekilde betimlenip analiz edilerek açıklanıp yorumlanarak bazı bulgulara ulaşılır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 239.) Yıldırım ve Şimşek (2016, s. 240), betimsel analizi dört aşamada inceler; çerçeve oluşturma, verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması şeklinde aşamaları belirtmektedirler. Bu nedenle çalışma kapsamında doküman analizi tekniği ile incelenen makaleler ele alınmıştır. Bu bağlamda aşağıda belirtilen yollar uygulanmıştır:

Dokümanlara ulaşma yöntemi belirlenmiştir. Bu kapsamda erişime açık hakemli dergilerden DergiPark'tan yararlanılmış ve literatür taraması yapılmıştır. İlgili veri tabanı kullanılarak 2010-2020 yılları arasında konu ile ilgili yapılan araştırmalarda “akran zorbalığı”, “akran zorbalığı çeşitleri”, “akran zorbalığına yönelik çözümler”, kavramları anahtar kelimeler olarak kullanılarak bulunan erişime açık kaynak taraması yapılmıştır. Sonrasında dokümanların kaynak kontrolleri yapılarak uygunluğu ve gerçekliği sağlanmış, uygun olmayanlar çalışma kapsamına alınmamıştır. Uygun bulunan çalışmalar pdf formatında bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Ardından, toplanan dokümanlar yurt içi ve yurt dışı olarak ayrılıp kendi içinde gruplandırılmış tez, makale, bildiri şeklinde ayrılmıştır. Toplanan dokümanlar konu, yıl, yayın türü, konu alanı, örneklem grubu, yöntemler, veri toplama araçları, veri analiz yöntemleri ve bulgu, öneriler başlıkları halinde word dosyası şeklinde bilgisayar ortamına kaydedilmiştir. Bundan sonra da veri analizlerinde betimsel hesaplamalara yer verilmiş, konu ve belirlenen temalara göre veriler kategorilere ayrılmıştır. Bu kategorilerden yola çıkarak bulgulara ve yorumlara ulaşılmış, tartışmalarda bulunulmuştur. Betimsel analizler elde edilen verilerin, makale, tez, bildiri gibi kategoriler halinde belirlenen temalarda kullanılan etmenlere göre yapılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2011).

Doküman analizi tekniği verilerin elenmesi, verilerin sunumu ve sonuçlara ulaşma, sonuçları doğrulama adımları doğrultusunda yapılmıştır (Türnüklü, 2000). Verilerin sunum kısmında farklı görüşlere yer verilmiş ve temaya uygunluk dikkate alınmıştır (Ünver vd., 2010). Elde edilen veriler excel dosyasına dönüştürülmüş ve doğrulukları kontrol edilerek grafikler halinde sunulmuştur. En son olarak da verilerden yola çıkarak sonuçlara ve

yorumlara ulaşılarak çalışmanın son aşaması oluşturulmuş, verilerin analiz edilmesi ile yorumlamalara gidilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

Bu araştırmada veriler belirlenen alt temalara göre sınıflandırılmış ve tanımlanmıştır. Belirlenen temalara göre bulgular düzenlenmiştir. Betimlemelerden ve bulgulardan hareketle yorumlar yapılmıştır. 8 alt tema altında 20 çalışma incelenmiş, veriler incelenmiş ve bulgulara ulaşılarak yorumlar yapılmıştır. 20 çalışmayı daha net bir şekilde araştırma içinde tanımlayabilmek için numaralar ve kısaltmalar verilmiştir. Kısaltmalar makale M1, M2, M3, ..., M20 olarak yapılmıştır.

Bulgular

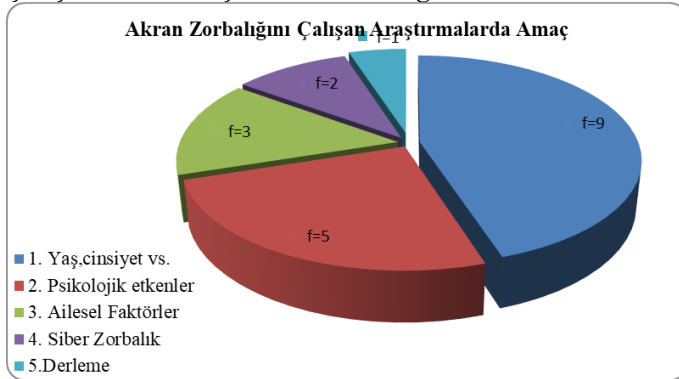
Bu bölümde akran zorbalığının alan yazındaki durumuna yönelik yapılan araştırmanın amaçları ve alt amaçlarına yönelik olarak 2010-2022 yılları arasında yapılan 20 çalışmadan toplanan verilerin analizi sonucu ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir.

Akran Zorbalığına Yönelik Yapılan Çalışmaların Amaçlarına Göre Dağılımı

2010-2020 yılları arasında erişime açık olan hakemli dergilerde akran zorbalığına yönelik yapılan çalışmaların amaçlarına göre dağılımı Grafik 1'de gösterilmiştir.

Grafik 1

Çalışmaların Amaçlarına Göre Dağılımı

Grafik 1 incelendiğinde, yapılan çalışmaların dokuzunda amaç akran zorbalığının, okul türü, yaş, cinsiyet ve kademe olarak etkisini belirlemektir. Bu çalışmalarda akran zorbalığını tetikleyen faktörler üzerinde durularak, baskın olan faktör bulunmaya çalışılmıştır. Yaş, cinsiyet, ekonomik ya da demografik özelliklerin akran zorbalığı olgusunda mağdur ya da kurban rolünde etken olduğu ileri sürülmüştür. Bununla birlikte 5 araştırmada akran

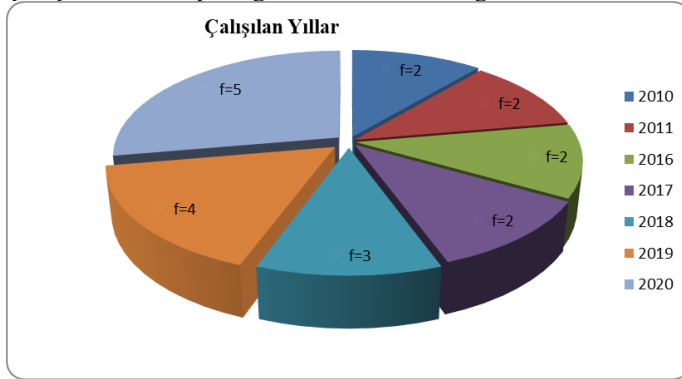
zorbalığı durumunun psikolojik etkenler üzerinden araştırılması amaçlanırken 3 araştırma tamamen ailesel faktörler üzerinden değerlendirilerek amaç belirlenmiştir. İncelenen araştırmalardan iki tanesi akran zorbalığı konusunu siber zorbalıkla ilişkilendirerek internet kullanımının akran zorbalığı davranışını etkilediği yönünde bulgulara ulaşmıştır. Yapılan araştırmalardan 1 tanesi tamamen derleme üzerine kuruluyken bir tanesinde çocuk kitaplarındaki akran zorbalığı konusu araştırılmış ve kitapların akran zorbalığı konusunda teşvik edici yönü üzerinde durulmuştur. Bunun yanında 4 araştırmada ise okul kurumunun ve öğretmenlerin akran zorbalığı üzerindeki etkileri incelenmiş ve öğretmen tutumlarının akran zorbalığını etkileme durumları üzerinden çalışmalar yürütülmüştür.

Akran Zorbalığına Yönelik Yapılan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

2010-2020 yılları arasında erişime açık olan hakemli dergilerde akran zorbalığına yönelik yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı Grafik 2’de gösterilmiştir.

Grafik 2

Çalışmaların Yapıldığı Yıllara Göre Dağılımı

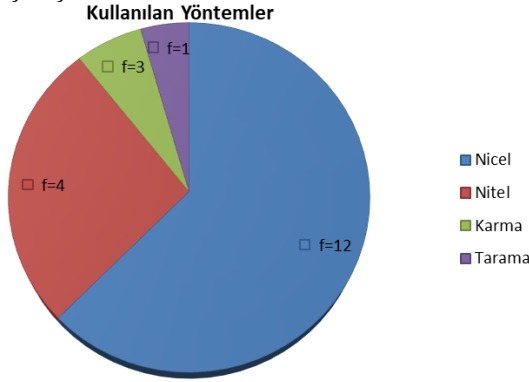
Grafik 2 incelendiğinde, çalışmaların yapıldığı yıllara göre sayısı 2010’da 2, 2011’de 2, 2016’da 2, 2017’de 2, 2018’de 3, 2019’da 4 ve 2020’de 5 adettir. Bu çalışmaların yayınlandığı yıl ve araştırıldığı yıllar farklılık gösterebilmekte olup yayınlanma tarihleri ele alınmıştır.

Akran Zorbalığına Yönelik Yapılan Çalışmaların Kullanılan Yöntemlere Göre Dağılımı

2010-2020 yılları arasında erişime açık olan hakemli dergilerde akran zorbalığına yönelik yapılan çalışmaların yöntemlerine göre dağılımları Grafik 3’te gösterilmiştir.

Grafik 3

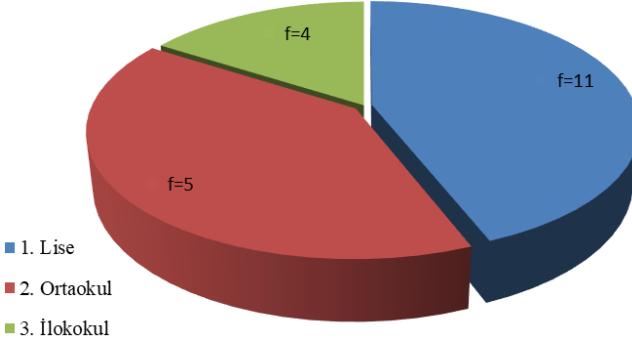
Çalışmalarda Kullanılan Yöntemlere Göre Dağılımı

Grafik 3 incelendiğinde, çalışmalarda kullanılan yöntemlerin 12 tanesi, çalışmalarını nicel yöntemlerle yürütmüş ve analiz etmişlerdir. Kullanılan tekniklerde ölçekler, sayısal verilere dayalı yorumlamalar öne geçmektedir. Bunun yanında çalışmalardan 4 tanesi nitel araştırma ve analiz yöntemlerinden yararlanılmış, örneklem grupları bu doğrultuda belirlenmiştir. Ele alınan araştırmalardan 1'inde tarama modeline yer verilirken diğer 3 çalışmada ise karma model kullanılarak nitel ve nicel tekniklerden ve analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır. Yapılan nitel çalışmalarda doküman incelemesi yöntemleri ele alınmış ve nicel çalışmalarda veri toplama kısımlarından nitel araştırma tekniklerinden yararlanılmıştır. Nicel çalışmalarda ise SPSS, klinik çalışmalar ve farklı ölçeklerden yararlanılarak bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Akran Zorbalığına Yönelik Yapılan Çalışmaların Çalışılan Kademelere Göre Dağılımı

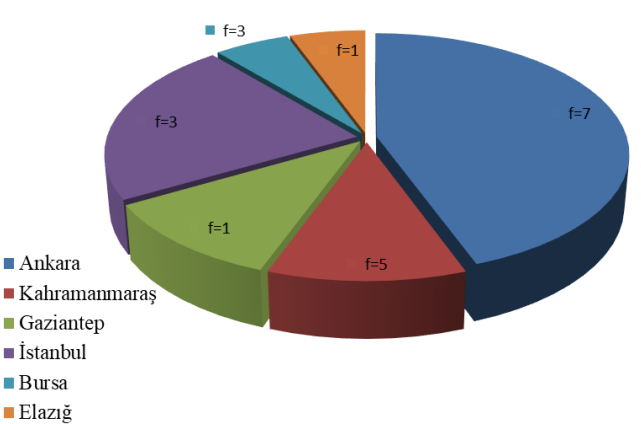
2010-2020 yılları arasında erişime açık olan hakemli dergilerde akran zorbalığına yönelik yapılan çalışmaların çalışma gruplarına göre dağılımları Grafik 4'te gösterilmiştir.

Grafik 4*Çalışılan Kademelere Göre Dağılımı***Çalışılan Kademeler**

Grafik 4 incelendiğinde, 20 çalışmanın 11 tanesinde örneklem grubu olarak liseler ve özellikle de meslek liseleri seçilmiştir. Çalışmaların 5 tanesinde ise örneklem grubu olarak ortaokul seçilmiş olup 4 çalışmada ilkokullar üzerinde durulmuştur. Liselerde 9, 10, 11 ve 12. sınıflar ele alınırken ortaokullarda 5, 6, 7 ve 8. sınıflar üzerinde çalışmalar yürütülmüştür. İlkokullarda ise yaş belirtmeksizin genel ifadelerle ilkokul seviyesi ele alınmıştır.

Akran Zorbalığına Yönelik Yapılan Çalışmaların İllere Göre Dağılımı

2010-2020 yılları arasında erişime açık olan hakemli dergilerde akran zorbalığına yönelik yapılan çalışmaların araştırma illerine göre dağılımı Grafik 5'te gösterilmiştir.

Grafik 5*İllere Göre Dağılım***İllere Göre Dağılım**

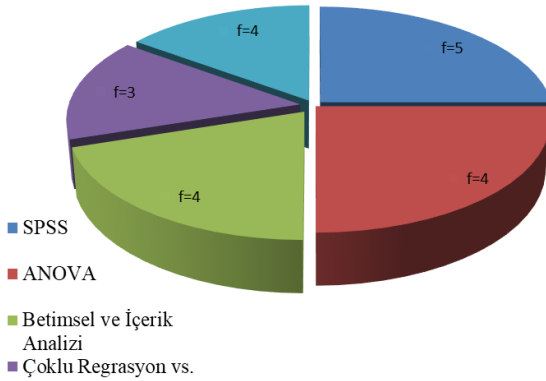
Grafik 5 incelendiğinde, araştırmada ele alınan 20 çalışmanın 7 tanesi Ankara ilini, 5 tanesi Kahramanmaraş ilini, 1 tanesi Gaziantep, 3 tanesi İstanbul, 1 tanesi Elazığ, 3 tanesi Bursa şeklinde dağılım göstermektedir.

Akran Zorbalığına Yönelik Yapılan Çalışmaların Kullanılan Veri Analiz Yöntemlerine Göre Dağılımı

2010-2020 yılları arasında erişime açık olan hakemli dergilerde akran zorbalığına yönelik yapılan çalışmaların veri analiz yöntemi/tekniklerine göre dağılımları Grafik 6'da gösterilmiştir.

Grafik 6

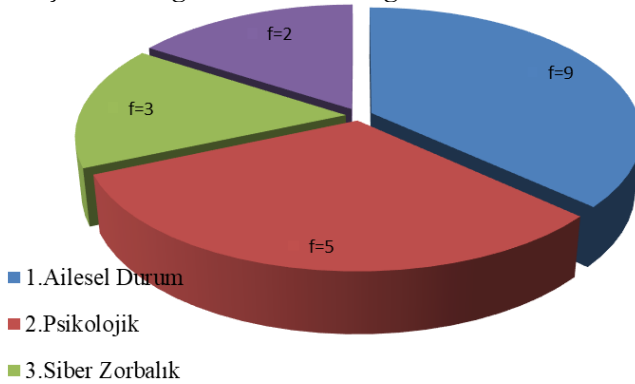
Veri Analizi Yöntemlerine Göre Dağılım

Grafik 6 incelendiğinde, 20 çalışmadan 12 tanesi nicel yöntemlerin kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışmalarda kullanılan analiz teknikleri olarak bakıldığında 12 çalışmanın 5 tanesinde veri analiz yöntemi olarak SPSS tekniği ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. Nicel araştırmaların 4'ünde ANOVA/ Kruskal Wallis H Testi ve karşılaştırma analizlerine yer verilirken 3 çalışmada Sperman Sıra Farkları Korelasyon ve Çoklu Regresyon Analiz tekniğinin kullanıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Üzerinde çalışılan 4 nitel araştırmada içerik ve betimsel veri analizlerinin kullanıldığı buna uygun tekniklere yer verildiği ve görüşme formlarından yararlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Karma yöntemlerle hazırlanan 4 çalışmada ise deneysel yöntemler, ön test ve son test çalışmaları, ANOVA yöntemlerine yer verilmiştir.

Akran Zorbalığına Yönelik Yapılan Çalışmaların Bulgularına Göre Dağılımı Teması

2010-2020 yılları arasında erişime açık olan hakemli dergilerde akran zorbalığına yönelik yapılan çalışmaların araştırma bulguları Grafik 7'de gösterilmiştir.

Grafik 7*Araştırma Bulgularına Göre Dağılımı*

Grafik 7 incelendiğinde, farklı amaçlar ve örneklem grubu üzerinde yapılan 20 çalışmada bulguların birbirine yakın olduğu görülmektedir. Çalışmadan 7 tanesinde amaç akran zorbalığının demografik, ekonomik, cinsiyet, yaş, kademe gibi özelliklerle ilişkili olup olmadığıdır. Yapılan bu 7 çalışmada ortak bulgu akran zorbalığı konusunda yaş, ekonomik ve ailesel durum, içinde bulunulan kültür gibi unsurların oldukça etkili olduğudur. 7 çalışmada da birbirine benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu nedenle 7 çalışma birbiri ile de alan yazında aynı amaçla çalışılan diğer çalışmalarla da aynı sonuçları elde etmiştir.

Ele alınan çalışmalardan 5 tanesinde, amaç akran zorbalığının psikoloji durumuna etkileri olmuş ve elde edilen bulgularda akran zorbalığı davranışının öncesinde ya da sonrasında psikolojik izler taşıdığı yönündedir. Bu çalışmalardan 3 tanesinde sonrasında psikolojik izler taşıdığı belirtilirken 2 çalışmada ise öncesinde psikolojik sebepler barındıran bir durum olduğu ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda çalışılan 2 araştırmanın bulguları da birbirine benzer nitelikte olduğu söylenebilmektedir. Çalışmalardan 2 tanesinde akran zorbalığı konusu siber zorbalık ve internet bağımlılığı ile ele alınmıştır. Bu bağlamda iki çalışmada da benzer bulgulara ulaşılarak internet bağımlılığının siber zorbalığı ve akran zorbalığını tetiklediği belirtilmiştir. 2 araştırmada ise öğretmen ve okul tutumlarının akran zorbalığına etkisi incelenmiş ve genel anlamı ile 2 çalışma da benzer bulgulara ulaşmıştır. Elde edilen bulgular öğretmen tutumlarının ve okuldaki iklimin öğrencilerin okuldaki davranışlarını belirlediği ve akran zorbalığında tetikleyici ya da önleyici rol üstlendiği yönündedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırmada belirlenen alt problemlerden hareketle yapılan bu çalışmayla 2010-2022 yılları arasında akran zorbalığı konusunu araştıran DergiPark sitesinde 20 makale incelenmiş ve okullarda önemli bir problem

halinde olduğu ve alan yazında son yıllarda daha çok üzerinde durulduğu bulgusuna ulaşılmıştır. İncelenen çalışmalar sonucunda akran zorbalığı konusunun son yıllarda daha çok çalışıldığı görülmektedir. Bununla birlikte araştırmalara son yıllarda ağırlık verilmesi akademik alanda problem haline gelmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Topçu (2018), çalışmasında akran zorbalığı üzerine yapılmış çalışmalarda akran zorbalığı davranışına maruz kalan çocukların fiziksel ve psikolojik açıdan pek çok zarar gördüğünü ifade etmektedir. Bununla birlikte akran zorbalığı konusunun bütüncül bir anlayışla ele alınması gerektiği ailesel pek çok sebebin akran zorbalığı konusunda etkili olabileceğini vurgulayan Topçu (2018), akran zorbalığına maruz kalan çocuklarda yaşanan psikolojik etkilerin ileriki yaşamlarını da etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Araştırmamızda öğretmen tutumlarının ve okuldaki iklimin öğrencilerin okuldaki davranışlarını belirlediği ve akran zorbalığında tetikleyici ya da önleyici rol üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda alan yazın incelendiğinde öğretmenlerin zorbalık olgusuna yaklaşımlarının farklılık gösterdiğini bu bağlamda öğretmenlerin ve velilerin bu konuda eğitim almalarının gerekliliğini vurgulamışlardır. Araştırmamızın sonuçlarından elde edilen bulgulardan biri de ailesel durumların akran zorbalığı konusu üzerinde etkisi bulunduğu yönündedir. Bu kapsamda Çarkıt ve Bacanlı (2020) yaptıkları araştırma ile aynı sonuçlara ulaşmış ve ailevi faktörlerin ve yetiştirilme tarzının çocuklardaki olumsuz davranışları tetiklediğini, zorba ya da kurban rollerinin ailede benimsetildiğini öne sürmüşlerdir. Çocukların anne baba ile olan ilişkilerinin onları zorbalık davranışına itmeye ya da önlemeye yönelik önemli bir etken olduğu ve çocukların akran ilişkilerini şekillendirdiği yönünde yapılan çalışmalar, araştırma bulgularını destekler nitelikte olup anne babaların çocuklarla iletişim şekli çocukların hayatlarını ve karakterlerini etkilediği gibi sorun çözme becerilerinin gelişiminde de oldukça önemli bir hale geldiğini vurgulamaktadır (Totan & Yöndem, 2007).

Araştırmadan elde edilen bulgulardan biri ise lise çağındaki çocuklar üzerinde akran zorbalığının daha yaygın olarak incelendiğidir. Liselerde yaşanan akran zorbalığı durumu oldukça ciddi boyutlara ulaşabilecek ve çok yönlü değerlendirilmesi gereken bir sorundur (Çelenk & Yıldızlar, 2019). Yapılan araştırmalarda cinsiyet farkı olmaksızın lise öğrencileri arasında akran zorbalığı olgusunun daha yaygın olduğu sonuçları görülmektedir (Tanas, 2019). Çelenk ve Yıldızlar'ın (2019) çalışmalarında elde ettiği bulgulara yönelik olarak yaşanan akran zorbalığının pek çok sebebi olabilmektedir. Ekonomik, kişisel ve ailevi nedenler yaşanan akran zorbalığının nedeni olduğu gibi sonucu da olabilmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre akran zorbalığı konusuna 2010 yılından sonra ağırlık verildiği ve daha çok sorun olarak görüldüğü sonuçlarına ulaşılmaktadır. Bu noktada alan yazındaki çalışmalar bu bulguyu destekler niteliktedir (Erkin vd., 2021). Bu çalışmaya göre akran zorbalığı konusu

üzerinde çalışılmaya 2010'lu yıllardan itibaren daha çok ihtiyaç duyulmuş ve akran zorbalığı sistemin ilerleyişini etkileyecek bir problem haline gelmiştir.

Yapılan bu araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre en çok nicel yöntemler kullanıldığı görülmektedir. Nitel yöntemler ve karma yöntemler de kullanılsa da örneklem grubundan elde edilen sonuçlar doğrultusunda en çok yüzdeler %56'lık oranla nicel çalışmalara aittir. Bu bağlamda elde edilen bulgular alan yazındaki çalışmalarla paralellik göstermektedir (Erkin vd., 2021). Bu artışın sebebi ülkemizde akran zorbalığı ölçeği ile ilgili çok sayıda çalışma yapılması olabilir. Aynı çalışmada en çok ortaokul düzeyinde gruplarla çalıştığı yönündeki bulgular ise yaptığımız bu çalışmanın bulguları ile örtüşmemektedir. Yapılan çalışmada incelenen 20 araştırma üzerinden %44 lise öğrencileri örneklem grubunu oluşturmakta ve %40 ortaokul öğrencileri ile çalışıldığı elde edilen bulgular arasında gösterilmekte iken alan yazındaki çalışmada Erkin ve diğerleri (2021), en fazla çalışılan düzeyin %51 ile ortaokul olduğunu vurgulamışlardır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda akran zorbalığı konusunda yapılan çalışmaların illere dağılımında herhangi belirli bir unsur bulunmamakla birlikte Ankara ili örneği öne çıkmıştır. Bunda ildeki üniversitelerin yoğunluğunun etken olduğu düşünülmekle birlikte alan yazında buna yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Akran zorbalığı üzerine yapılan araştırmaların bir derlemesini yapmayı ve durumu çok yönlü olarak değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada seçilen 20 çalışma doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırma sonuçları akran zorbalığı konusunda yapılan çalışmalarda amaç olarak genellikle ailevi, ekonomik ve demografik faktörlerin akran zorbalığı konusu üzerindeki etkisini incelemek olarak belirlediklerini göstermektedir.

Yapılan çalışmada akran zorbalığı üzerine yapılan çalışmalarda en çok lise dönemindeki akran zorbalığı konusunun çalışıldığı ve sorun olarak bu dönemde daha çok sorun yaşandığı sonucunu göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre akran zorbalığı konusu 2010'lu yıllardan sonra bir sorun olarak algılanmış ve üzerinde daha çok çalışılmaya başlanarak daha çok araştırma konusu haline gelmiştir.

Yapılan çalışmayla birlikte akran zorbalığı üzerine en çok nicel yöntemlerle çalışıldığı ve buna yönelik tekniklerle analizlerin yapıldığı görülmüştür.

Araştırma sonuçlarına göre 20 çalışmanın ulaştığı bulguların alan yazındaki bulguları ve kendi içerisindeki bulguları destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Araştırmada il bazında yapılan değerlendirme sonucuna göre akran zorbalığı konusunun illere göre dağılımında anlamlı bir ilişki olmamakla birlikte üniversite sayısının varlığı ile doğru orantılı bir ilişki olabileceği üniversitelerdeki akademik çalışmalara verilen önemin de bu çalışmalarla paralellik gösterdiği düşünülmektedir.

Öneriler

Türkiye’de akran zorbalığı konusu üzerine yapılan 20 araştırmanın belirlenen temalara göre araştırılmasının amaçlandığı bu araştırma bulgu, sonuç ve tartışma bölümleri göz önüne alınarak önerilerde bulunulmuştur.

Elde edilen bulgular bağlamında değerlendirildiğinde akran zorbalığı üzerinde ailesel etkenler önemlidir. Ailelerin çocuklara davranışlarının ve akran zorbalığı konusunda bilinç kazanmalarının sorunun çözümüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda aile eğitimleri verilerek aileleri bilinçlendirme çalışmaları yapılabileceği önerilmektedir.

Çalışma grubu olarak düşünüldüğünde akran zorbalığı konusunun liselerde daha önemli bir sorun olduğu ve çalışmaların bu kademedeki yoğunlaştığı görülmektedir. Bu nedenle liselerde akran zorbalığı konusunda öğretmen ve öğrencilere bilgilendirici eğitimler verilmesinin önemli olduğu buna yönelik olarak düzenlenecek seminerlerin etkisinin izlenmesinin etkili olacağı düşünülmektedir.

İncelenen 20 makale değerlendirildiğinde araştırmalarda genel olarak nicel yöntemlerden yararlandığı görülmektedir bu bağlamda daha fazla yöntem kullanılarak farklı araştırmalarla alan yazının zenginleştirilebileceği düşünülmektedir. Nitel araştırmalarla birlikte karma yöntemlere de yer verilmesi önerilebilir.

Kaynakça

- Atik, G., & Kemer, G. (2008). İlköğretim ikinci kademe öğrencileri arasındaki zorbalığı yordamada problem çözme becerisi, sürekli öfke-öfke ifade tarzları ve fiziksel özyeterliliğin rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (23), 198-206.
- Boulton, M. J., & Smith, P. K. (1994). Bully/victim problems in middle-schoolchildren: Stability, self-perceived competence, peer perceptions and peeracceptance. *British journal of developmental psychology*, 12(3), 315-329.

- Cole, D. A., Sinclair-McBride, K. R., Zerkowitz, R., Bilsk, S. A., Roeder, K., & Spinelli, T. (2016). Peer victimization and harsh parenting predict cognitive diatheses for depression in children and adolescents. *Journal of Clinical Child and adolescents. Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 45(5), 668-680. <https://doi.org/10.1080/15374416.2015.1004679>
- Çarkıt, E., & Bacanlı, F. (2020). Okullarda akran zorbalığı: öğretmen görüşlerine göre nitel bir çalışma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(24), 2545-2583.
- Çelenk, T. E. A., & Yıldızlar, O. (2019). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve mağduriyetinin incelenmesi. *Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(2), 24-31.
- Erkin, M., Korkmaz, T., & Atbaşı, Z. (2021). Akran zorbalığı kavramının lisansüstü tezlerde incelenmesi. *Turkish Special Education Journal: International*, 3(1), 1-19.
- Gökkaya, F., & Sütçü, S. T. (2020). Akran zorbalığının ortaokul öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 40-54.
- Menesini, E., Sanchez, V., Fonzi, A., Ortega, R., Costabile, A., & LoFeudo, G. (2003). Moral emotions and bullying: A cross-national comparison of differences between bullies, victims and outsiders. *Aggressive Behavior*, 29(6), 515-530.
- Olweus, D. (2005). A use fulevaluation design, and effects of the olweus bullying prevention program. *Psychology, CrimeLaw*, 11(4), 389-402.
- Sezen, M. F., & Murat, M. (2018). Ergenlerde akran zorbalığı, internet bağımlılığı ve duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 160-182.
- Sipahi, E. (2019). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık ve akran zorbalığı eğilimlerinin örgütsel yabancılaşıma ve örgütsel güven algılarına etkilerinin incelenmesi: Ankara ili örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34, 328-351. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.573415>
- Smith, P. K. (2016). Zorbalık: Tanımı, türleri, nedenleri, sonuçları ve müdahale. *Sosyal ve Kişilik Psikolojisi Pusulası*, 10(9), 519-532.
- Şahin, M., Demirağ, S., & Aykaç, F. (2009). Anasınıfı öğretmenlerinin akran zorbalığı ile ilgili algıları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 1-16.

- Tanas Telci, H. (2019). *Liselerde akran zorbalığının yaygınlığı ve mağdurların sosyal kaygı düzeylerinin incelenmesi* (Tez No. 606576) [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Topçu, A. E. (2018). Okullarda akran zorbalığının yaygınlığı ve doğası üzerine bir derleme. *Kriz Dergisi*, 26(2).
- Totan, T., & Yöndem, Z. D. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(2), 53-68.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559.
- Ünver, G., Bümen, N. T., & Başbay, M. (2010). Ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans derslerine öğretim elemanı bakışı. *Ege Üniversitesi örneği. Eğitim ve Bilim*, 35(155), 63-77.
- Yelboğa, N., & Koçak, O. (2019). Ergenlerde akran zorbalığını yordayan bazı faktörlerin zorba ve mağdur bireyler açısından değerlendirilmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 2286-2320.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.